

ROZLIČNOSTI

Používanie skratky IT a od nej odvodených slov

Nie je ojedinelé, že v slovnej zásobe slovenčiny si nachádzajú miesto skratky cudzích, v poslednom čase najmä anglických slovných spojení. Pri ich používaní sa vynárajú rozličné otázky. V prvom rade je to ich výslovnosť, keďže nejestvuje pravidlo o preferencii ich slovenského alebo anglického hláskovania a rozhoduje o tom frekvencia a ustálenosť. Z mnohých skratiek sa následne odvodzujú slová, ktoré sa môžu zaradiť do systému slovenčiny, no pri ich utváraní sú isté pochybnosti týkajúce sa najmä kvantít a štylistického hodnotenia. Skratky sa často v texte používajú vo funkcii prívlastku a nahrádzajú prídavné mená a s tým súvisia ďalšie otázky používateľov jazyka. Záujem vyvolávajú aj niektoré spojenia javiace sa ako nelogické.

Skratka *IT* už väčšine z nás nie je cudzia, zvykli sme si ju používať v odbornej, ale aj v bežnej komunikácii v situáciách súvisiacich s odborom informatiky a odborníkmi v tejto oblasti, ako aj so všetkým, čo sa s informačnou technikou a technológiami spája v rozličných sférach života našej spoločnosti.

Skratka *IT* je vytvorená zo začiatočných písmen anglického spojenia *information technology* (staršie *information technologies*), ktoré sú zhodou okolností identické aj v slovenskom ekvivalentnom spojení *informačná technológia*, resp. *informačné technológie*. Otázka, ako skratku *IT* hláskovať – po anglicky [áj tí] alebo po slovensky [í té], je teda ľahko riešiteľná. Prirodzenejšie sa javí slovenské hláskovanie [í té], čo sa potvrdzuje aj v jej lexikografickom spracovaní v 2. zväzku Slovníka súčasného slovenského jazyka H – L (2011; ďalej SSSJ).

Článok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy č. 2/0133/20 Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe.

Ako sme naznačili v úvode príspevku, v posledných rokoch sme si „museli“ zvyknúť – vzhľadom na ich výraznú frekvenciu v jazykovej praxi a všeobecné rozšírenie – na viacero skratiek z cudzích slovných spojení, ktorých hláskovanie sa ustálilo rozlične. Napríklad skratku *NHL* (*National Hockey League*, slov. „kanadsko-americká národná hokejová liga“), hláskujeme po slovensky [en há el], ale *CIA* (*Central Intelligence Agency*, slov. „ústredná spravodajská služba“) po anglicky [sí aj ej]. Jednou zo skratiek rozšírených najmä vplyvom jej frekventovaného používania v médiách je v súčasnosti napríklad skratka *VIP* (z anglického spojenia *very important person*, v preklade „veľmi dôležitá osoba“), pri ktorej výrazne prevláda anglické hláskovanie [ví aj pí], pričom slovenské hláskovanie je skôr ojedinelé. Touto skratkou sa označujú nielen hostia, ktorým sa venuje lepšia starostlivosť a majú prístup do priestorov, kam sa širšia verejnosť nedostane, ale aj tieto priestory. Skratku *VIP* možno prečítať aj ako slovo, preto ako istý stupeň zdomácnenia vzniklo najmä na označenie priestorov, zón vyhradených pre výnimočné osoby slovo *vipka*, ktoré zo štylistického hľadiska možno pokladať za hovorový výraz: *Pripravili sa bufety (štyri a jeden mobilný v sektore hostí), nová „vipka“ a miestnosť pre pracovníkov médií. – V hlavnom meste Slovenska boli na Pasienkoch zaplnené len dva sektory – VIPka a tá naša. Používatelia jazyka zatiaľ „bojujú“ s pravopisnou podobou tohto slova, odporúčanie je jednoznačné – používať podobu bez verzál vipka.*

Pri skratke *PR* (*public relations*, slov. „styk s verejnosťou“) sa ustálilo anglické hláskovanie [pí ár]. Treba spomenúť, že v 90. rokoch minulého storočia sa spojenie *public relations* v slovenskom prostredí dôrazne odmietalo. Napríklad I. Masár (1996) konštatoval, že „... zavádzanie termínu *public relations* do slovenskej terminológie nie je nevyhnutnosť, ale terminologická chyba vyplývajúca z nedostatku informácií (o hlbších poznatkoch ani nehovoriac) o terminologickej práci. Ukazuje sa pritom ešte jeden rozpor: nevie sa, čo sa pomenúva, ale bezvýhradne sa verí tomu, že všetko bude okamžite jasné, keď sa použije cudzie (anglické) pomenovanie.“ Napriek tomu sa skratka *PR* v slovenskom prostredí „ujala“ a vznikli z nej nové slová, ktoré však v slovníkoch zatiaľ nenájdeme. Jedným z nich je neutrálne nesklonné podstatné meno stredného rodu *piár*: *A to je ten lepší prípad, v médiách často ani omylom nejde o kritiku, je to viac či menej sofistikované piár. – Stredovekí stavitelia hradu nemali také „piár“ a tlačovky s televíznymi*

mi štábmí. Registrujeme používanie slova *piár* aj vo funkcii prívlastku, napr. *Sám videl celú „grécku“ časť summitu ako piár predstavenie...* Ojedinele sa môžeme stretnúť aj s podobou *piárko*: *Markiza mu nepriamo celý čas robí piárko*.

Pri skratke *IT* sa variantné slovenské a anglické hláskovanie odrazilo aj na utváraní slov pomocou domácich slovotvorných prípon. Z anglického hláskovania vzišlo podstatné meno *ajták*, zo slovenského *itečkár*, resp. jeho varianty, ale o tom podrobnejšie neskôr.

Podobu *ajták* prípona *-ák* posúva medzi stylisticky príznakové slová, v tomto prípade do oblasti slangu či subštandardu, napr. *Aký to bol pocit vedieť, že tá má nejaký ajták v hrsti? – Že ajták je neschopný socializácie?*

Slovo utvorené zo slovensky hláskovanej skratky *IT itečkár* možno hodnotiť ako hovorové. K váhaniu pri jeho používaní dochádza pri realizácii dĺžky, v korpuse (Omnia Slovaca III Maior 18.01)¹ registrujeme viacero variantov: *itečkár*, napr. *Mať na stole počítač s vlastnou tlačiarňou, to by mu závidel aj ne jeden itečkár*. – *Nikto z nás totiž nie je ITečkár a skôr sme bežní používatelia internetu*. – *A neinformatici sa aspoň dozvedeli, že „itečkár“ nesedí nonstop iba za počítačom, ale že aj on má svoj život* (v príkladoch pozorujeme váhanie pri zápise tohto slova, nie je však dôvod na používanie veľkých písmen, je to aj príčina absencie kvantity v samohláske *i*) aj *itečkár*, napr. *Takýmto ležérnym štýlom sa s vami taký itečkár baví a vy si pripadáte ako idiot*. – *V roku 2004 sa presťahoval do Bratislavy, pracuje ako itečkár*. – *Oliver bol itečkár v menšej súkromnej firme* (tento variant zodpovedá slovenskému hláskovaniu skratky *IT* s dĺžkou v samohláske *i* [í té]). Ďalšie podoby s iným umiestnením kvantity *itéckar* a *itéčkar* sa vyskytujú len zriedkavo. Z uvedeného vyplýva, že v jazykovej praxi sú živé dva varianty odlišujúce sa kvantitou prvej hlásky *i/í*, a to *itečkár* a *itéčkár*. Tieto slová nie sú zatiaľ lexikograficky spracované.

Je jasné, že v niektorých slovách odvodených z cudzích skratiek je uštieňovanie kvantity pomerne komplikované a v jazykovej praxi sa variantnosť prejavuje aj napriek tomu, že v lexikografickom spracovaní sa uvádza len jedna podoba. Z dopravnej skratky *IC* [í cé] (Inter City, expresný vlak vnútroštátnej siete vyššej kvality) je odvodené hovorové slovo *ícečko* spraco-

¹ Korpus Omnia Slovaca III Maior (18.01) vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim6.1) a dát z webových korpusov a slúži na potreby pracovníkov JÚEŠ SAV.

vané v SSSJ (H – L, 2011) s kvantitou na začiatku slova. V korpuse však nachádzame aj varianty *icéčko* a *ícéčko* (opäť s neodporúčanými pravopisnými podobami *ICéčko* a *ÍCéčko*), ako aj podobu *icečko* bez dĺžna, ktorá má napodiv pomerne veľa výskytov. Zo skratky *DVD* [dé vé dé] odvodené slovo v SSSJ (A – G, 2006) zachytené nie je, ale v korpuse nachádzame až tri jeho varianty: *dévédéčko*, *dévedéčko* a *dévedečko*. Zo skratky *CD* [cé dé] máme odvodené slovo *cédečko*. Je spracované aj v SSSJ (A – G, 2006), v tejto podobe je výrazne frekventované aj v korpuse, ale pomerne časté sú aj podoby *cédéčko* a *cedečko*. Pri hovorovom slove *empétrojka* zo skratky *MP3* používatelia s umiestnením kvantity problém nemajú, pretože ide o hláskovanie spoluhlásky a slovo sa uvádza aj v SSSJ (A – G, 2006).

Kvantita v hláskovaní sa prenáša aj do slovotvorného procesu, samozrejme, úlohu tu zohráva aj pravidlo o rytmicom krátení. Iná situácia je pri skratkách, ktoré sa dajú vysloviť ako jedno slovo, tam problém s kvantitou nie je, napr. už spomenutá *VIP* – *vipka*, ale aj pri domácich skratkách ako *SAV* (Slovenská akadémia vied) – *savka* či *ZUŠ* (Základná umelecká škola) – *zuška*, prípadne pri novom slove zo skratky *MOM* (mobilné odberné miesto) – *momka*.

Vráťme sa ku skratke *IT* a jej používaniu v texte. Nachádzame ju v rozličných spojeniach, otázkou však je slovosled. Kam umiestniť skratku – pred slovo ako zhodný prívlastok alebo za slovo vo funkcii nezhodného prívlastku?

V prípade, že skratka nahrádza prídavné meno, píše sa pred slovom, napr. *TV program* (televízny program). Pri niektorých skratkách prevzatých z cudzieho jazyka nie je všeobecne známy ich presný význam, preto sa nevylučuje ani jeden zo spôsobov zápisu (slovosledu), pričom svoju úlohu tu zohráva aj ustálenosť. Ustálilo sa napríklad poradie *PIN kód* či *USB kľúč*. Niektoré skratky, ktoré majú funkciu nezhodného prívlastku, sa zvyčajne umiestňujú za slovo, ktoré bližšie určujú. Ako nezhodný prívlastok sa odporúča používať napr. skratku *EÚ* (Európska únia), teda nie *EÚ krajiny*, ale správne *krajiny EÚ*.

So skratkou *IT* sa v jazykovej praxi (okrem jej funkcie ako podstatného mena) častejšie stretávame pred rozvíjaným slovom vo funkcii zhodného prívlastku, keďže nahrádza prídavné meno *informačnotechnologický*. Spája sa napríklad so slovami *špecialista*, *technik*, *poradca*, *technika*, čo je úplne

v poriadku. Otázky však vyvolávajú tzv. nelogické či zdvojené, navyše dosť frekventované spojenia ako *IT technológie*, napr. *Diskusia o tom, či sú IT technológie pre firmy nevyhnutné, dnes už pravdepodobne nemá zmysel...* – *Na poslednú chvíľu sa budú najviac kupovať IT technológie, stavať železnice a diaľnice*. V uvedenom spojení možno hovoriť o nadbytočnosti, zdvojení slova *technológie*. Podobné „nelogické“ spojenia však v jazykovej praxi možno registrovať aj pri iných skratkách, napr. *SMS správa*, ktorej výskyt je enormný: *Oznamoval doručenie SMS správy*. – *Čo však, ak existuje aplikácia, cez ktorú môžete zadarmo posielat' SMS správy, obrázky, videá, audio či poznámky?!* Zdvojenie nachádzame aj pri spojení *CD disk*: *Program zobrazí aj počet CD, ktoré sú potrebné, no vyše 20 CD diskov v našom prípade je pomerne dosť*. – *Pomocou nej si môžete vytvoriť databázu adresárov a súborov CD diskov*. Ako vidieť z príkladov a frekvencie podobných spojení, používatelia jazyka si nie vždy uvedomujú, aké slovné spojenie príslušná skratka reprezentuje.

Čo dodať na záver? Skratky cudzojazyčných slovných spojení a slov od nich odvodené sú súčasťou našej slovnej zásoby a napriek tomu, že niektoré skratky nevieme presne identifikovať či definovať, vieme ich zvyčajne adekvátne používať.

Sibyla Mislovičová
Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i.

LITERATÚRA

Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Hl. red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1 134 s. ISBN 978-80-224-0932-4.

Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. Ved. red. A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava: Veda 2011. 1 087 s. ISBN 978-80-224-1172-1.

MASÁR, Ivan: Public relations. In: *Kultúra slova*, 1996, roč. 30, č. 4, s. 221 – 223.